

Amnesi på Ordkalotten

Hva husker vi? Hvordan vet vi at minnet er riktig og autentisk? Hvem husker det som er glemt? Minnet, hukommelsen og glemselen er begreper som er sammensatte og underfundige. Prosesser knyttet til disse begrepene er komplekse. Ordkalotten, Tromsøs internasjonale litteraturfestival, utforsker disse prosessene denne uka under headingen *Amnesi*.

Amnesi betyr i konkret og klinisk forstand hukommelsestap. Demens er tilstanden vi hører mest om, men man kan også erfare amnesi som et resultat av ulykker, rus eller traumer. En utvidet tenkning rundt begrepet inkluderer det vi gjerne vil glemme, fortrenge eller forvrengte. Noe kan være for vondt å huske, eller vi kan oppnå fordeler ved å bevisst lyve om eller forvrengte sannheten. God litteratur makter å håndtere det vi tier om. Det vi ikke forteller. Det som befinner seg i mellomrommene.

Det er merkelig med minnet. Hvordan alt vi opplever, kan bringe oss til en annen tid, et annet sted; til den gangen vi kjørte på samme vei, kjente samme lukt, sa de samme tingene. At dette har noe med litteratur å gjøre, er opplagt for alle som kjenner effekten av Prousts madeleinekake dyppet i lindete: Plutselig ligger hele barndommen åpen! At minnet ofte er sammensatt, splittet og større enn oss selv, er klart for alle som har lest Knut Hamsuns *Paa gjengrodde stier*, William Faulkners *Absalom, Absalom!* eller Tony Morrisons *Beloved*. «Ufrivillig og kontrollert minne» kalte Samuel Beckett sinnets kombinerte hukommelsesprosesser, nettopp med utgangspunkt i Prousts portal til barndommens rike: madeleinekaken.

Man snakker også ofte om kollektiv hukommelse. Ofte vil noen helst glemme det andre helst vil huske, av og til med et forsett og en vilje man ofte selv ikke er klar over. Hvem skriver hvilken historie, for eksempel Norges og Nord-Norges krigshistorie, de amerikanske sørstaters historie eller slavehandelens historie – etter hvilke kriterier? Hvor kommer disse kriteriene fra og hvilket forhold har kronikøren til tilblivelsen og utvelgelsen av nettopp disse kriteriene?

I norsk sammenheng skiller dessuten Nord-Norge seg ut som en landsdel for kollektiv amnesi. I vår landsdel har utallige familiers og hele bygders kollektive prosjekt bestått i å glemme hvem de er, å aktivt fortrenge arven fra generasjonene som var før. Samisk og kvensk språk- og kulturbakgrunn skulle forties, fortrenkes, glemmes. Dette bærer

landsdelen vår fortsatt sterkt preg av. I 1989 kom sjøsamiske Aagot Vinterbo-Hohr ut av det blå og vant prestisjetunge Tarjei Vesaas' debutantpris med den råsterke diktsamlinga *Palimpsest*, utgitt på det lille samiske forlaget Davvi girji, hvor hun nådeløst bretter ut de sjøsamiske generasjonstraumene. Palimpsest: et pergament hvor den opprinnelige teksten er visket ut og hvor ny tekst er ført inn i den gamles sted. På Ordkalotten kan man møte flere forfattere med samisk bakgrunn som reverserer valget forgjengerne deres tok: de har sluttet å glemme.

Spørsmålene er mange, forfatterne og svarene likeså. Fiksjonsforfattere – i den grad man kan skille mellom fiksjon og fakta, spesielt i skrivning om amnesi – har gjerne en egen evne til å utforske enkeltindividets opplevelser; de som ikke fanges opp i årstall, statistikker og fakta. De utforsker minneprosesser hos enkeltskjebner og lokalsamfunn på en kunstnerisk måte som er både gjenkjennelig og fremmedgjørende, og setter dem av og til i sammenheng med andre menneskeskjebner og omskiftelige situasjoner og epoker.

Ordkalotten 2013 viser frem litteraturen som jobber i randsonen av vår individuelle og kollektive hukommelse. Ordkalottens kunstneriske utvalg holder kontinuerlig kontakt med bevegelser i litteraturen, og en rekke lokale, nasjonale og internasjonale forfattere og poeter leser fra og samtaler om sine bøker og tematikken amnesi på årets festival.

Tivolireiser, Tove Myhres roman fra 2008, byr på et stort og pirrende spørsmål: Når minnene forsvinner, hvem eier sanningen da? I romanen møter vi Lovise som mister minnet. Datteren bestemmer seg for å skrive ned morens historie. Moren ble funnet nyfødt på prestens trapp og har dermed også en historie som favner det å ikke vite om sitt opphav. Hvem er jeg? Hvor kommer jeg fra?

I *Sortsolsafari*, Irene Larsens tredje diktbok, finner vi en nyvunnet interesse for samisk mytestoff. Diktene til Larsen er mektige fordi de er livsnære og samtidig i dialog med tradisjonen. Det som står på spill: kontrasten mellom samenes naturopplevelse og det moderne samfunnet, ført i et språk som er respektfullt fordi det er lekent.

Nikolaj Frobenius har et langt og kritikerrost forfatterskap bak seg. Han kommer til Ordkalotten for å snakke om glemsel, bl.a. med utgangspunkt i romanen *Så høyt var du elsket* fra 2011. Romanens hovedperson, Emil Ulvdal, blir nærmeste pårørende til sin slagrammede far. Med sykdommen åpner fortiden seg på nytt. Romanen fremviser den pårørendes sårbarhet stilt overfor desperasjonen som herjer i noen man elsker.

Bergsveinn Birgisson's Nordisk råd-nominerte roman *Svar på brev frå Helga* tar form av et langt svarbrev den 90 år gamle bonden Bjarne skriver til Helga, den avdøde kona på nabogården nord på Island. Brevet bretter gradvis ut Bjarnes minner om og samløp med Helga tilbake til mellomkrigstidens Island fram til kontakten mellom dem brytes noen år før Helga dør. Kjærlighet, utroskap, sauepuling, et røyka kvinnelik, et uekte barn, et nytt Island som legger seg over det gamle. Ikke så lett å glemme en slik historie.

En god bok er en du husker. Enten du vil eller ikke. Det finnes mange av dem på Ordkalotten 2013.